De interpretatione constitutionis favorabilis.

6. Iidem AA. Florentio P. P.

QUod favore [1] quorundam constitutum [2] est, quibusdam casibus ad læsionem eorum nolumus inventum videri. Dat. Kalend. Aug. THEODOSIO A. XVII. & FESTO CONSS. 439.

De negotiis præteritis & futuris.

7. Iidem AA. Cyro P. P. & Consuli designato.

LEges [3] & constitutiones futuris [4] certum [5] est dare formam negotiis, non ad facta præterita revocari: nisi [6] nominatim, & de præterito tempore, & adhuc pendentibus [7] negotiis cautum sit. Dat. Non. April. *Const.* VALENTINIANO A. V. & ANATOLIO CONSS. 440.

Quæ observanda sint in lege condenda.

8. Iidem AA. ad Senatum.

HUmanum esse probamus, si quid de cætero in publica privatave causa emerserit necessarium, quod formam generalem, & antiquis legibus non insertam exposcat, id ab omnibus antea tam proceribus nostri palatii, quam gloriosissimo [8] cœtu vestro, patres conscripti, tractari [9]: & si universis tam judicibus, quam vobis placuerit, tunc legata [10] dictari: & sic ea denuo collectis omnibus recenseri: & cum omnes consenserint, tunc demum in sacro nostri numinis consistorio recitari; ut universorum [11] consensus nostræ serenitatis auctoritate firmetur [12]. Scitote igitur, patres [13] conscripti, non aliter in posterum legem a nostra clementia promulgandam, nisi supradicta forma fuerit observata. Bene enim cognoscimus, quod cum vestro consilio fuerit ordinatum, id [14] ad beatitudinem nostri imperii, & ad nostram gloriam redundare. Dat. 16. Kal. Nov. ACTIO III. & SYMMACHO CONSS. 446.

De scientia, interpretatione & emendatione legum.

9. Impp. VALENTINIAN. & MARTIANUS AA. ad Palladium P. P.

LEges [15] sacratissimæ, quæ constringunt hominum vitas, intelligi [16] ab omnibus debent [17], ut universi præscripto earum manifestius cognito, vel inhibita declinent, vel permissa sectentur. Si quid vero in iisdem legibus latum fortassis obscurius [18] fuerit, oportet id [ab] imperatoria interpretatione patefieri, duritiamque legum nostræ humanitati incongruam emendari. Dat. 6. [19] Id. Febr. ANTHEMIO [20] CONS.

Qui tenentur legibus.

10. [21].

OMnes legibus regantur, etiam si ad divinam domum pertineant. Dat. 8. Idib. Febr. ANTHEMIO A. II. CONS. 455.

Si de novo jure dubitetur.

11. Impp. LEO & ZENO AA.

CUm de novo [22] jure, quod inveterato usu non [23] adhuc stabilitum est, dubitatio emergat: necessaria est tam suggestio [24] judicantis, quam sententiæ principalis auctoritas. Dat. 10. Kal. Majj, LEONE Juniore A. CONS. 474.

De sententia Imperatoris. 1. De legum interpretatione & legislatione.

12. Imp. JUSTINIANUS A. Demostheni P. P.

SI [25] imperialis majestas causam cognitionaliter examinaverit, & partibus [26] comimus constitutis [27] sententiam dixerit: omnes omnino judices, qui sub nostro imperio sunt, sciant hanc [28] esse legem non solum illi causæ, pro qua producta est, sed & omnibus similibus [29]. Quid enim majus [30], quid sanctius [31] imperiali est majestate? vel quis tantæ superbiæ fastidio tumidus est, ut regalem sensum contemnat [32]: cum & veteris juris conditores, constitutiones, quæ ex imperiali decreto processerunt, legis vim obtinere, aperte dilucidequæ definiant? §. 1. Cum igitur & hoc in veteribus legibus invenimus dubitatum, si imperialis sensus legem interpretatus est, an oporteat hujusmodi regiam interpretationem obtinere: eorum quidem vanam substitutam [33] tam risimus, quam corrigendam esse censuimus. Definimus autem omnem Imperatorum legum interpretationem [34], sive in precibus, sive in judiciis, sive alio quocunque modo factam, ratam & indubitatam haberi: Si enim in præsenti leges condere soli [35] Imperatori concessum [36] est: & [37] leges interpretari solo dignum imperio esse oportet. Cur [38] autem ex suggestionibus procerum, si dubitatio in litibus oriatur, & sese non esse idoneos vel sufficientes ad decisionem litis illi existiment, ad nos decurratur? & quare [39] omnes ambiguitates judicum, quas ex legibus oriri evenit, aures accipiunt nostræ, si non a nobis interpretatio mera [40] procedit? vel quis legum [41] ænigmata solvere, & omnibus aperire idoneus esse videbitur, nisi is cui soli legislatorem esse concessum est? Explosis itaque his ridiculosis ambiguitatibus, tam [42] conditor, quam interpres legum solus Imperator jure existimabitur: nihil hac lege derogante veteris juris conditoribus: quia & eis hoc majestas imperialis permisit. Dat. 6. Kal. Nov. DECIO V. C. CONS. 529.

TIT. XV.

DE [43] MANDATIS [44] PRINCIPUM.

An mandata non scripta valeant.

1. Imppp. GRAT. VALENT. & THEOD. AAA. ad Fusignium P. P.

SI [45] quis [46] adferat cum mandatis [47] nostris secretis se venisse; omnes sciant, nemini quicquam nisi [48] quod scriptis [49] probaverit esse credendum: nec ullius dignitate terreri, sive [50] ille Tribuni, sive Notarii [51], sive Comitis [52] proferat dignitatem: sed sacras nostras literas esse quærendas. Dat. 16. Kal. Jul. *Heracleæ* [53], MEROBAUDE II. & SATURNINO CONSS. [383.]

2. Impp. [54] JUSTINUS [55] & JUSTINIANUS AA.

SAncimus [56], ne quis clarissimorum nostrorum magistratuum maximorum, vel mediorum in suis sententiis adscribat, nos divino verbo [57] *jussisse aliquem in jus duci aut exhiberi, aut aliquid diversum judicari abiis quæ apud ipsos fiunt:* nisi [58] si de judicis adsessoris datione quæstio sit, aut de recte ferenda sententia. *Id* si acciderit, volumus ut judices in suis sententiis mentionem faciant, *se non de scripto, sed ore tantum illa aut a nobis accepisse, aut a gloriosissimo Quæstore nostri palatii, aut aliquo spectabilium referendariorum.* His tantum casibus sine scripto aliquo jussioni nostræ fidem adhiberi volumus [59].

TIT. XVI.

DE SENATUSCONSULTIS [60].

Senatusconsulta sunt servanda, & contra ea rescripta non valent, & impetrator punitur. Salyc.

1. Imppp. GRAT. VALENT. & THEOD. AAA. ad Senatum.

QUamvis Senatusconsultum perpetuam per se obtineat firmitatem, tamen nostris legibus etiam idem prosequimur: adjicientes ut si quisquam speciali supplicatione eliciendum aliquod rescriptum tentaverit, ut transire ei formam liceat statutorum, tertia patrimonii parte multetur, & damnatus ambitus crimine, maneat infamis. Dat. 7. Kal. Aug. *Heracleæ*, RICHOMERE & CLEARCHO CONSS. 384.

TIT. XVII.

DE VETERI JURE ENUCLEANDO, ET DE AUCTORITATE [61] JURIS PRUDENTIUM [62], QUI IN DIGESTIS [63] REFERUNTUR [64].

Præfatio. 1. De compositione Codicis. 2. De conceptione Digestor. 3. De compositoribus. 4. Quid, & ex quibus libris colligendum est in Pandectarum compositione. 5. Divisio, & ordo Pandectarum. De auctoritate Jurisconsultorum, & eorum libris emendandis. 8. Ut nulla sint antinomiæ, 9. Vel similitudines. 10. De legibus, quæ in desuetudinem abierunt, pratermittendis. 11. De libris juris. 12. Nominibus hujus operis. De commentariis, parvitatis, indicibus. 13. Quomodo libri juris scribi debent. 14. Epilogus.

1 *l.* 25. *ff. b. t. e. indulgium.* 17. *c. quod a jure.* 28. *c. quod ab gratiam.* 16. *de reg. jur. in* 6. adeoque not. *l.* 2. *ff. de lege commiss. l.* 3. §. 5. *in fin. ff. de Carb. edict.* vid. *l.* 19. *in fin. ff. de fide instrum.* vid. Dynum *ad d. c.* 61. 2 Vel lege, vel privilegio, vel contractu. 3 Omnia constituta non præteritis calumniam faciunt, fed futuris regulam imponunt, *l.* 3. *C. Theod. de const. pr. lib.* 1. 4 Vid. *l.* 27. *ff. de jusur. l.* 12. *ff. de jure & facto. l.* 23. §. 3. *T. mandati*, adde *precaec hale legi ex Nov.* 73. *c.* 9. 115. *c.* 1. 158. *c.* 1. *l. ult. in fin. ff. de curatore furiosi, l. unic.* §. 15. *ff. de caducis tollend.* 2. *Feud.* 55. *verf. nos autem.* 5. *Feud.* 19. Cic. 3. *Verrina. Nov.* 39. 5 Id est, ea legum natura est, in futum ab id legibus inesse creditur. 6 Lex nominatim de preterito potest disponere. vid. *l. unic.* §. *fin. ff. de contract. jud.* 7 Princeps potest etiam pendenti negotio novam legem dare. *l.* 21. *in fin.* 3. *de facros. eccles. vid. Novell.* 19. *circ. medium pr.* 8 Vid. *l.* 3. *T. b. t.* 9 Lex primum examinatur, dein scribitur, tertio recitatur, ut hic. 10 Legem dictari. 11 Adde *l.* 2. *D. de decret. ab ord.* 12 Leges a Principe confirmandæ sunt. 13 Hac formula plerumque ipsi Principes edictis suis Senatum alloquebantur, ut in *Nov. Theod.* 8. Principium vero rescripti plerumque ita inchoabat, si ex ipso exercitu mittebatur: *si vos liberique vestri valetis bene est: nos exercitusque nosier valemus.* Finis vero: *Manu divina. Optamus vos felicissimos ac florentissimos nostrique amantissimos, per multos annos bene valere, sanctissimi ordinis P. C.* Ad hunc modum M. Lepidus Imperator ad Senatum rescribit apud Cicer. 10. *famil.* 34. *Si vos liberique vestri valetis bene est: ego quoque valeo. Deos hominesque testor*, P. C. &c. *Goth.* Ad intellectum hujus legis & §. *festate.* & quando legis requiratur expressa derogatio, vel actus gestus contra legem teneat, vid. Sarment. *lib.* 3. *select. c.* 14. *num.* 4. And. 14 Senatus est imperii beatitudo & Principis gloria. 15 Hæc lex erat præfatio Novellæ Martiani *de matrimoniis Senatorum:* quæ hodie extat integra in libro Novellarum Martiani, & in breviario Alarici.

16 *l.* 12. *T. de jur. & facti. ignor. l.* 1. §. 2. *ff. de edil.* vid. Corrasium 4. *Miscell.* 10.

17 Ideoque præsumuntur ab omnibus scitu. vid. Alciat. 1. *præsumpt.* 31. *v. Nov. Leonis* 77. Goth. quomodo & quatenus docebunt te Aret. *ad* §. *suspectus. Inst. de suspect. tut.* Alex. *ad l.* 1. §. *si quis ita. num.* 9. *ff. de verb. oblig.* Jason. *ad l. quod te num.* 55. *ff. si cert. pet.* Bartol. *ad l. de quibus. ff. de legibus.* Rip. *ad c. sæpe. num.* 92. *ext. de restit. spol. & ad d. l.* 6. *si quis ita.* Abbas *ad cap.* 1. *num.* 9. *extr. locati.* Vide etiam Coratium *lib.* 4. *Miscell. cap.* 17. & Benedictum Capram *in Regul. conclus.* 3. 4. & 14. 9. 9. Mod. 18 Obscuram legem Princeps solet interpretari. 19 *Prid. Non. April. Constantinop. Asterio & Studio Coss.* Ita in ipsis Novellis 1. A. Dat. 454. 20 Hanc subscriptionem Cujac. non probat, 12. *obs.* 31. 21 Hanc legem Cujac. restituit, 12. *obs.* 31. 22 Novum est jus contra rationem juris communis introdudum, *l.* 14. 15. *D. b. t.* 23 Jus singulare usu inveterato præferibi potest. 24 *l.* 27. *ff. de fideicommiss. libert.* 25 Principis sententia (ἀπόφασις dicitur Græcis) intgr duos lata, in fimilibus vim habet, *Synopf. Basilicon*, 2. *tit.* 6. *c.* 20. 26 Duabus scilicet actore & reo. vid. *l.* 5. §. 4. *T. de temp. appell.* Princeps igitur non poterit sententiam ferre contra partem non auditam: eo quoque pertinet, quod a quibusdam dicitur, constitutionem Principis justitiam denegantem nullam esse, vid. Antonium Corsetum *in verbo Princeps.* 27 Alias non valent Principis sententiæ, etiam in notoris sine citatione. Wurmser. 1. *præf.* 22. *num.* 13. adde Oldendorp. *cap.* 30. *de re judic.* 28 Sententia Principis jus dubium declarans, jus facit etiam quoad omnes. 29 *l.* 3. *supr.* 1. 12. *l.* 13. *D. b. t.* 30 Nihil majus aut sanctius imperio. 31 Sancti Principes. 32 Notum est enim illud τὸ βασιλικὸν τιμᾶτε, 1. Petr. 2. *verf.* 17. adde *Rom.* 13. 1. *ad Timoth.* 2. *verf.* 2. vid. *Canones Apostol. in fin.* 33 Subtilitas vana repudianda. *l.* 47. §. 1. *D. de negot. gest. l.* 8. §. 16. *ff. quib. mod. pign. l.* 7. *in fin. T. de instit. & substit. l.* 7. *T. de SC. Trebell.* 34 Ratæ sunt & indubitatæ legum interpretationes ab Imperatoribus factæ. 35 Soli Imperatori leges condere permissum. Non igitur, Duci, Comiti, Marchioni perpetuam dignitatem & jurisdictionem habenti? Rolandus a Valle licere putat, eorumque decreta jus civile nuncupari posse. 1. *consil.* 86. *num.* 11. 36 Conjunge *l. omnes. ff. de justit. & Jur.* §. *Jus autem civile. Instit. de jur. nat. gent. l. non ambigitur. ff. de legibus.* ad ifla autem quæ paulo ante procedunt, *si imperatis sinsu legem interpretatus est*, vide Menochium *de arbitr. Jud. lib.* 1. *quæst.* 7. *a n.* 45. Mod. 37 Legis interpretatio ei tantum est permissa, cui soli jus condendæ legis est. 38 Frustra consulitur is cui consilium dare non licet. 39 Argumentum a facto ad jus observa: Fit, ergo jus est. 40 Mera interpretatio, id est, jus interpretandi. 41 Hinc illud Juvenalis, Satyr. 8. *Veniet de plebe tribunus. Qui juris nodus & legum ænigmata solvat.* 42 Princeps conditor & interpres legum unicus.

43 1. *C. Theod.* 3. 44 *Nov.* 17. Mandata Principum fiunt præcepta, sive monita, quæ certis personis dantur a principe, veluti præfectis & procuratoribus, Dionysius 2. ἐντολὴς vocat, Græci etiam παραγγέλματα & ὑποθήκας, & *Nov.* 26. ἀπαιτήσεις, & *Novell.* 25. 45 *l. un. C. Theod. de mandatis Principum.* 46 Nuntius & quidem absente Principe. 47 Pura privilegii, dignitatis, delegationis. 48 Bro Jurisdictione delegata a Principe (aliud in privato. Bald. *hic.*) non præsumitur, nisi probetur. 49 Mandatum Principis scriptura probandum, *l.* 5. *T. de jure fisci.* Fides non habetur mandatis, quæ secreta quis se habere adfirmat ex ore Principis sine scripto. 50 Hi extra ordinem in provinciis mittebantur, vid. Cujac. *Nov.* 17. 51 Notariorum dignitas est: unde colligunt, infamem notarium esse non posse. *arg. l.* 1. *T. de dignitatibus.* Præcipuum notarii munus est, fidem publicam facere: quod infamis vix faciet. 52 Comitiorum, vid. *l.* 25. *T. de procuratorib.* Cujac. *ad Novell.* 17. & 71. 53 Accepta prid. Kal. Aug. *C. Theod.* 54 Hanc legem Cujac. ex Basilic. restituit, 12. *obs.* 31. & *Nov.* 124. *c.* 4. 55 *Nov.* 124. *c.* 4. 56 Latina interpretatio.

57 Id est, expectandum. 58 Mandata Principis quibus judex aut collega indici dantur, aut acta celeriter edi, & litem finiri Princeps jubet, non requirunt scripturam. 59 In quibusdam editionibus, addita est hæc titulo *Novella* 17. sed male: cum ea lit emissa post editionem Codicis, Bellitario Consule.

60 1. *D.* 3. quæ fieri vetat *Novella Leonis* 78.

61 Æquali scilicet: ut alter altero non sit potior, & ita abrogatur lex 1. *C. Theod. de responsis prudentium.* 62 Adde *d. l.* 1. 63 Digesta sic dicuntur ut Græcis ἐρώματα, vel ut ipse Justinianus ait, διαιρέσεις καὶ διατυπώσεις. Digesta etiam dicuntur, quæ œconomiam habent. Cur digesta in hunc modum ff. veteres pinxerunt, frustra quæritur ab Alciato 3. *disputat.* 16. notariorum enim inventum est, quod plerumque nullam habet rationem, Cujac. 12. *obs. ult.* 64 In sparum legum non tantum inscriptionibus, sed & qui in ipso legum contextu a recentioribus laudantur, id est, allegantur.

1. Imp. JUSTINIANUS A. Tribonianio viro eminentissimo Quæstori sacri palatii [1].

DEo [2] auctore nostrum gubernante Imperium, quod nobis a cœlesti Majestate traditum est, & bella feliciter peragimus, & pacem decoramus, & statum Reipublicæ sustentamus: & ita nostros animos ad Dei Omnipotentis erigimus adjutorium; ut neque armis confidamus, neque nostris militibus, neque bellorum ducibus, vel nostro ingenio, sed omnem spem ad solam referamus summæ providentiam Trinitatis, unde & mundi totius elementa processerunt, & eorum [3] dispositio in orbem terrarum producta est. §. 1. Cum itaque* nihil tam studiosum [4] in omnibus rebus inveniatur, quam [5] Legum auctoritas, quæ & divinas, & [6] humanas res bene disponit, & omnem iniquitatem expellit; reperimus autem omnem Legum tramitem, qui ab urbe Roma condita, & Romuleis descendit temporibus, ita esse confusum, ut [in] infinitum extendatur, & nullius humanæ naturæ capacitate concludatur, primum nobis fuit studium a Sacratissimis retro Principibus initium sumere, & eorum Constitutiones emendare, & viæ dilucidæ tradere: quatenus in unum Codicem congregatæ & omni supervacua similitudine, & iniquissima discordia absolutæ, universis hominibus promptum suæ sinceritatis præbeant præsidium. §. 2. Hocque opere consummato, in uno volumine, nostro nomine præfulgente, coadunato, cum ex paucis & tenuioribus revelati ad summam, & plenissimam juris emendationem pervenire properaremus, & omnem Romanam sanctionem & colligere & emendare, & tot auctorum dispersa volumina uno Codice [7] indita ostendere; quod nemo alius neque sperare, neque optare ausus est, res quidem nobis difficillima, imo magis impossibilis videbatur, sed manibus ad cœlum erectis, & æterno auxilio invocato, eam quoque euram nostris reposuimus animis, Deo freti, qui & res penitus desperatas donare, & consummare suæ virtutis magnitudine potest. §. 3. Et ad tuæ sinceritatis optimum respeximus ministerium: tibique primo & hoc opus commisimus, ingenii tui documentis, ex nostri Codicis ordinatione acceptis: & justimus, quos probaveris tam ex facundissimis antecessoribus, quam ex viris disertissimis togatis fori amplissimæ sedis, ad sociandum laborem eligere. His itaque collectis, & in nostrum palatium introductis, nobisque tuo testimonio placitis, totam rem faciendam permisimus: ita tamen, ut tui vigilantissimi animi gubernatione res omnis celebretur. §. 4. Jubemus igitur, vobis antiquorum prudentium [8], quibus auctoritatem conscribendarum interpretandarumque legum sacratissimi Principes præbuerunt, libros ad jus Romanum pertinentes & legere, & elimare: ut ex his omnis materia colligatur, nulla, (secundum quod possibile est,) neque similitudine, neque discordia derelicta: sed ex his hoc colligi, quod unum pro omnibus sufficiat. Quia autem & alii libros ad jus pertinentes scripserunt: quorum scripturæ a nullis auctoribus receptæ, nec usitatæ sunt, neque nos eorum volumina nostram inquietare dignamur sanctionem. §. 5. Cumque hæc materia summa nostri numinis liberalitate collecta fuerit, oportet eam pulcherrimo opere extruere, & quasi proprium & sanctissimum templum justitiæ confecrare: & in libros quinquaginta, & certos titulos totum [jus] digerere, tam secundum Codicis nostri constitutionem, quam Edicti perpetui imitationem, prout hoc vobis commodius esse patuerit: ut nihil extra memorarum consummationem possit esse derelictum: sed his quinquaginta libris totum jus antiquum per mille & [9] quadringentos pene annos confusum, & a nobis purgatum quasi quodam muro vallatum, nihil extra se habeat: omnibus auctoribus juris æqua [10] dignitate pollentibus, & nemini quadam prærogativa servanda: quia non omnes in omnia; sed certi per certa, vel meliores, vel deteriores inveniuntur. §. 6. Sed neque ex multitudine auctorum, quod melius & æquius est, judicatote, cum possit unius [forsitan] & deterioris sententia & multas & majores in aliqua parte superare. Et ideo ea, quæ antea in notis Æmilii Papinianii ex Ulpiano, & Paulo, nec non Marciano adscripta sunt, quæ antea nullam vim obtinebant propter honorem splendidissimi Papinianii, non statim respuere: sed fi quid ex his ad repletionem summi ingenii Papinianii laborum, vel interpretationem necessarium esse perspexeritis; & hoc ponere legis vicem obtinens non moremini, ut omnes qui relati fuerint in hunc Codicem prudentissimi viri, habeant auctoritatem, tanquam si eorum studia ex principalibus Constitutionibus profecta, & a nostro divino fuerint ore profusa: omnia enim merito nostra facimus: quia ex nobis omnis eis impertietur auctoritas: nam qui [non] subtiliter factum emendat, laudabilior est eo, qui primus invenit. §. 7. Sed & hoc studiosum vobis esse volumus: ut si quid in veteribus non bene positum libris inveniatis, vel aliquid superfluum, vel minus perfectum, [supervacua] longitudine femota, & quod imperfectum est, repleatis, & omne opus moderatum, & quam pulcherrimum ostendatis. Hoc etiam nihilominus observando: ut, si aliquid in veteribus legibus, vel Constitutionibus, quas antiqui in fuis libris impofuerunt, non recte fcriptum inveniatis; & hoc [11] reformetis, & ordini moderato tradatis, ut hoc videatur esse verum, & optimum, & quasi ab initio fcriptum, quod a vobis electum, & ibi positum fuerit. Et nemo ex comparatione veteris voluminis quasi vitiosam fcripturam arguere audeat. Cum enim lege antiqua, quæ *Regia* [12] nuncupabatur, omne jus omnisque potestas populi Romani in [13] imperatoriam translata fuit potestatem: nos vero sanctionem omnem non dividimus in alias, & alias conditorum partes, sed totam nostram esse volumus: quid possit antiquitas nostris legibus abrogare? Et in tantum volumus eadem omnia, cum repofita fuint, obtinere: ut, & si [14] aliter fuerint apud Veteres conscripta, in contrarium autem in positione [15] inveniantur, nullum crimen fcripturæ imputetur, sed nostræ electioni hoc adscribatur. §. 8. Nulla [16] itaque in omnibus prædicti Codicis membris antinomia (fic enim a vetustate Græco vocabulo nuncupatur) aliquem fibi vindicet locum, sed fit una concordia, una consequentia, adversario nemine constituto. §. 9. Sed & fimilitudinem, (secundum quod dictum est,) ab hujusmodi consummatione volumus exulare, & ea quæ sacratissimis constitutionibus quas in Codicem nostrum redegimus, cauta sunt, iterum poni ex veteri jure non concedimus, cum divalium constitutionum sanctio sufficiat ad eorum auctoritatem: nisi forte vel propter divisionem, vel propter repletionem, vel propter pleniorem indaginem hoc contigerit, & hoc tamen perraro, ne ex continuatione hujusmodi lapsus oriatur aliquid in tali prato spinosum.

§. 10. Sed & si quæ leges in veteribus libris positæ, jam in desuetudinem abierunt: nullo modo vobis easdem ponere permittimus; cum hæc tantummodo obtinere velimus, quæ vel judiciorum frequentissimus ordo exercuit [17], vel longa consuetudo hujus almæ urbis comprobavit, secundum Salvii Juliani scripturam, quæ indicat debere omnes civitates consuetudinem Romæ sequi, & leges, quæ caput est orbis terrarum, non ipsam alias civitates. Romam autem intelligimus non solum veterem, sed etiam regiam [18] nostram quæ Deo propitio cum melioribus condita est [19] auguriis. §. 11. Ideo jubemus duobus istis Codicibus omnia gubernari: uno constitutionum: altero juris enucleati, & in futurum Codicem compositi, vel si quid aliud a nobis fuerit promulgatum institutionum vicem obtinens; ut [20] rudis animus studiosi simplicibus enutritus, facilius ad altioris prudentiæ redigatur scientiam. §. 12. Nostram autem consummationem, quæ a nobis Deo adnuente componetur, Digestorum vel Pandectarum nomen habere fancimus, nullis juris peritis in posterum audentibus commentarios illi applicare, & verbolitate sua supradicti Codicis compendium confundere: quemadmodum in antiquioribus temporibus factum est, cum per contrarias interpretantium sententias totum jus pene conturbatum est: sed sufficiat per indices [21] tantummodo & titulorum subtilitatem, [quæ παρέκτασιν nuncupantur] quædam admonitoria ejus facere, nullo ex interpretatione eorum vitio oriundo. §. 13. Ne autem per scripturam aliqua fiat in posterum dubitatio; jubemus non per figlorum [22] captiones & compendiosa ænigmata, quæ multas per se & per suum vitium [23] antinomias [24] induxerunt, ejusdem Codicis textum conscribi, etiamsi numerus librorum significetur, aut aliud quicquam; nec enim per specialia signa numerorum manifestari, sed per literarum consequentiam explanari concedimus.

§. 14. Hæc igitur omnia Deo placido facere tua prudentia una cum aliis facundissimis viris studeat; & tam subtili, quam celerrimo fini tradere: ut Codex consummatus, & in quinquaginta libros digestus offeratur in maximam & æternam rei memoriam, Deique omnipotentis prudentiæ [25] argumentum, nostrique imperii vestrique ministerii gloriam. Dat. 18. Kal. Januarii, LAMPADIO & ORESTE viris clarissimis CONSS. 530.

FELICITER.

De bellicis Justiniani facinoribus, & juris compositione. 1. De compositione Codicis, & pandectar. 2. De Prima. 3. De Secunda. 4. Tertia. 5. Quarta. 6. Quinta. 7. Sexta. 8. Septima parte Digestor. 9. De compositor. pandect. 10. De nominibus Jurisconsultorum, eorumque libror. & veter. leg. emendat. 11. De compositione Institutionum. 12. Deo gratiæ reddunturr. De utilitate compositionis Justinianeæ. 13. De legibus simil. 15. De contrariis. 16. De prætermissis. 17. Collatio juris antiqui, & juris Justinian. De libris ex quibus pandectæ collectæ sunt. 18. De rebus novis constituendis. 19. De gratiis Deo agendis. De legibus Justiniani observandis. 20. De catalogo librorum ex quibus Digesta composita sunt, & de auctoritate Jurisconsultorum. 21. De interpretationibus juris. 22. Quomodo libri juris scribi debent. 23. De legibus Justinianeis observandis, & manifestandis.

2. Imp. Cæsi FLAV. JUSTINIAN. A. ad Senatum, & omnes populos.

TAnta circa nos divinæ humanitatis est providentia, ut semper æternis liberalitatibus nos sustentare dignetur. Post bella enim Parthica æterna pace sopita, postque Vandalicam gentem ereptam, & Carthaginem, imo magis omnem Libyam Romano imperio iterum sociatam: & leges antiquas jam senio prægravatas, per nostram vigilantiam præbuit in novam pulchritudinem, & moderatum pervenire compendium: quod nemo ante nostrum imperium unquam speravit, neque humano ingenio possibile esse penitus existimavit: erat enim mirabile, Romanam sanctionem ab urbe condita usque ad nostri Imperii tempora, quæ pene in mille [26] & quadringentos annos concurrunt, intestinis prælis vacilantem, hocque & in imperiales constitutiones extendentem, in unam reducere confonantiam: ut nihil neque contrarium, neque idem, neque simile in ea inveniatur, & ne geminæ leges pro rebus singulis positæ usquam appareant: namque hoc cœlestis quidem providentiæ peculiare fuit: humanæ vero imbecillitati nullo modo possibile. Nos itaque more solito ad immortalitatis respeximus præfidium, & summo numine invocato, Deum auctorem & totius operis præfulem fieri optavimus: & omne studium Triboniano viro excelso, magistro officiorum, & exquæstore sacri nostri palatii, & exconsule credidimus, eique omne ministerium hujuscemodi ordinationis imposuimus, ut ipse una cum aliis illustribus & prudentissimis viris nostrum desiderium adimpleret: nostra quoque majestas semper investigando, & perscrutando ea, quæ ab his componebantur; quicquid dubium & incertum inveniebatur, hoc numine cœlesti erecta emendabat, & in competentem formam redigebat. §. 1. Omnia igitur confecta sunt, Domino & Deo nostro Jesu Christo possibilitatem tam nobis quam nostris in hoc satellitibus præstante. Et principales quidem Constitutiones duodecim libris digestas, jam ante in Codicem [27] nostro nomine præfulgentem contulimus.

1 Al. *quæstori suo. Salutem.* 2 *l.* 1. *C. de veteri jure.* 3 Al. rerum.

4 Id est, expectandum. 5 Adde *l.* 1. *l.* 2. *D. de legib. Novell.* 154. *in pr. & Leonis* 36.

6 *l.* 10. *in fin. D. de instit. & jur.* olim legum interpretandarum scientia ad collegium Pontificum pertinebat, *l.* 2. §. 6. *in fin. D. de orig. jur.* ad quos de divinis omnibus & humanis etiam referebatur, Cicer. 3. *de Orat.* 7 Al. uni Codici. *S. L.* 8 *l.* 2. §. 47. *verf. & ut obiter. D. de orig. jur.* 9 Atqui Justiniani Imperium incipit ab anno 1280. urbis, vid. *consf. ad senat. in princ.* 10 Et fic abrogata *l.* 1. *C. Theod. de responsis prudentium.* Cujac. 11 Livor Græculus gloriæ Romanæ ac juri plus detrimenti attulit, quam Gothorum incendia & vastationes. *Salomonius.* 12 Lex Regia de imperio Principis. §. 6. *Instit. de jure naturali.* Goth. Dicitur lex Imperii. *l.* 3. *C. de testam.* De lege Regia, vid. Hottomann. *in indic. leg. Roman.* S. L. 13 Vide *l.* 1. §. *fed & hoc studiosum. Inst.* §. *verf. & nemo. Cod. de veteri jure.* 14 Cruciis nomen, de quo apud Paulum 5. *sent.* 17. §. 2. *ff* tit. 22. §. 1. Tribonianus in furtæ vocabulum fic commutavit. *l.* 28. §. 1. *l.* 38. §. 2. *ff. de pæn.* 15 *Al.* compositione. 16 Post Molinæum Cujacius 8. *ad Africanum, fol.* 176. notat *legem* 11. & 14. *ff. de reb. credit.* nulla ratione conciliari posse cum *l.* 34. *ff. mandati*, idem refert, 5. *obs.* 38. *in fin.* errore Tribonianæ constitutæ esse ἐναντίωσιν inexplicabile inter legem 7. *in fin. D. de adil. edict. l.* 7. *ff. de probat. & præs.* 17 Adde *l.* 34. *l.* 35. & *seq. D. de leg.* 18 Constantinopolim, quæ alibi urbs æterna appellatur, *l.* 5. *in pr. C. de diverf. pract. urb. lib.* 11. *tit.* 69. 19 Remi necem fubinnuit. Hoc fi Zosimo credimus Constantinus Romulo non erit probior ob uxoris & filii necem. 20 Institutionum scopus. 21 Per indicem. §. *ult. I. ff. de publ. Judic. διὰ συντόμου* Theoph. *ibi.* v. Cujac. 5. *obf.* 25. 22 Al. fignorum. al. figlorum. de figlis vid. *consult. ad antecessores.* §. *hoc autem.* al. fingulorum. 23 Ex eo fonte vitium in *l.* 57. *in fin. ff. de judiciis*, promanare tradit Petrus Faber 1. *Semest.* 13. *in fin.* 24 Et obscuritates in contractibus & testamentis. vid. *que not. ad Novell.* 47. c. 2. *in fin.* 25 *Al.* providentiæ. 26 Vid. *consult. ad Tribon.* §. 5. Goth. *Al.* mille & trecentos. *l.* 4. 27 Codex.

Postea vero maximum opus aggredientes, ipsa vetustatis [1] studiosissima opera, jam pene confusa & dissoluta, eidem viro excelso permisimus tam colligere, quam certo moderamine tradere. Sed cum omnia percontabamur, a præfato viro excelso suggestum est duo pene millia librorum esse conscripta, & plus quam [2] trecenties decem millia versuum a veteribus effusa: quæ necesse [esset] omnia & legere & perscrutari, & ex his si quid optimum fuisset, eligere. † Quod cœlesti fulgore & summæ Trinitatis favore confectum est, secundum nostra mandata, quæ ab initio ad memoratum virum excelsum fecimus: & in quinquaginta libros omne quod utilissimum erat, collectum est: & omnes ambiguitates decisæ, nullo seditioso relicto, nomenque libris imposuimus Digestorum, seu Pandectarum, quod [3] omnes disputationes, & decisiones in se habeant legitimas. Nam quod undique fuit collectum, hoc in sinus suos receperunt, in centum quinquaginta pene millia [4] versuum totum opus consummantes, & in septem partes eos digessimus non perperam, neque sine ratione; sed in numerorum naturam & artem respicientes, & consentaneam eis divisionem partium conficientes. §. 2. Igitur prima quidem pars totius contextus, quæ Græco vocabulo πρῶτα nuncupatur, in quatuor libros sespolita est. §. 3. Secundus autem articulus [5] septem libros habet qui de judiciis appellatur. §. 4. In tertia vero congregatione omnia quæ de rebus nominantur, continuimus [6], octo libris eis [7] deputatis. §. 5. Quartus autem locus, qui & totius compositionis quasi quoddam invenitur umbilicum, octo libros suscepit: in quibus omnia quæ ad hypothecam [8] pertinent, repolita sunt, ut non a pignoratitia actione in libris de rebus posita multum distarent. Alio [9] libro eodem inserto volumine, qui ædilitium Edictum, & redhibitoriam actionem, & duplæ stipulationem, quæ de evictionibus proposita est, continet: quia hæc omnia titulis emptionum, & venditionum consentanea sunt: & prædictæ actiones, quasi pedisque illarum ab initio processerunt, in vetustioris quidem Edicti ordinatione in loca devia, & multo distantia devagantes: per nostram autem providentiam his congregatæ: cum oportuerat ea, quæ de eodem pene loquuntur, in confinio ponere. Alius denique [10] liber post duos primos nobis excogitatus est de usuris, & trajectitiis pecuniis, & de instrumentis & testibus, & probationibus, [nec non præsumptionibus,] & memorati tres singulares libri juxta compositionem de rebus positi sunt. Post hos si qua de sponsalibus, vel nuptiis, vel dotibus legibus dicta sunt, reposuimus, tribus [11] librorum voluminibus ea concludentes. De tutelis autem, & curationibus geminos [12] libros conscripsimus. Et memoratam ordinationem octo librorum, mediam totius operis reposuimus, omnia undique tam utilissima quam pulcherrima jura continentem. §. 6. Quintus autem exoritur [nobis] Digestorum articulus, in quem de testamentis [& [13]] codicillis tam privatorum quam militum, omne quidquid antiquis dictum inveniat quis depositum, qui de testamentis appellatur. De legatis autem & fideicommissis quinque [14] librorum numerus adgregatus est. Cumque nihil tam peculiare fuerat, quam (ut) legatis quidem legis Falcidiæ narratio, fideicommissis autem Senatusconsulti Trebelliani, singulis libris [15] utrique eorum applicatis tota pars quinta in novem libros coadunata est. Solum autem Senatusconsultum Trebellianum ponendum esse existimavimus: captiosas etenim, & ipsis veteribus odiosas Pegasiani Senatusconsulti ambages, & utriusque Senatusconsulti inter se tam supervacuas quam scrupulosas diversitates respuentes, totum jus super his positum Trebelliano Senatusconsulto adjudicavimus. Sed in [16] his nihil de caducis a nobis memoratum est: ne causa, quæ in rebus non prospere gestis, & tristibus temporibus Romanis increbuit calamitatibus, bello coalescens civili, nostris remaneat temporibus, quæ favor cœlestis, & pacis vigor firmavit, & [super] omnes gentes in bellicis [victori] periculis superposuit [17]: ne luctuosum monumentum læta sæcula inumbrare concedatur. §. 7. Sexta deinde pars Digestorum exoritur; in qua omnes bonorum possessiones positæ sunt, quæ ad ingenuos, quæ ad libertinos respiciunt: ut & ipse omne quod de gradibus & adfinitatibus descendit, legitimæque hereditates, & omnis ab intestato successio: & Tertyllianum, & Orphitianum Senatusconsultum, ex quibus mater & filii invicem sibi heredes existunt, in geminos [18] libros contulimus: bonorum possessionum multitudinem in compendiosum, & manifestissimum ordinem concludentes. † Post hæc ea quæ de operis novi nunciationibus, damnique infecti, & pro ædificiis dirutis, & corum insidiis, & quæ de aqua pluvia arcenda veteribus auctoribus placita sunt: necnon de publicanis, & donationibus tam inter vivos, quam mortis causa conficiendis, cauta legibus invenimus, in librum singularem [19] deduximus. † De manumissionibus autem, & de liberali causa alius [20] liber respondit: quemadmodum, & de adquisitione tam dominii, quam possessionis, & titulis, qui eam inducunt, multæ & variæ lectiones [21] uni sunt insertæ volumini: alio [22] libro deputatis, qui judicati, vel in jure confessi sunt: & de bonorum detentionibus, & venditionibus, & ut ne quid in fraudem creditorum fiat. Postque hæc omnia interdicta glomerata [23] sunt: & deinceps exceptiones, & de temporum prolixitatibus: & de obligationibus, & actionibus, liber [24] iterum singularis extenditur: ut præfata sexta pars totius Digestorum voluminis octo libris definiatur. §. 8. Septimus autem & novissimus articulus Digestorum duobus libris formatus est: in quo de stipulationibus [seu] verborum obligationibus, & fidejussoribus & mandatoribus, necnon novationibus, & solutionibus, & acceptilationibus, & de Prætoriis stipulationibus, omne quod jus invenitur [25] gemino volumine inscriptum est, quod in libris antiquis nec numerari possibile fuit. Et post hæc duo [26] terribiles libri positi sunt de delictis privatis, & extraordinariis necnon publicis criminibus, qui omnem continent severitatem, pœnarumque atrocitatem. Quibus permixta sunt & ea, quæ de audacibus hominibus cauta sunt, qui se celare conantur, & contumaces existunt: & de pœnis quæ condemnatis infliguntur, vel conceduntur: necnon de eorum substantiis. Liber autem [27] singularis pro appellationibus nobis excogitatus est contra sententias, tam civiles quam criminales causas finientes. Cætera autem omnia quæ ad *municipales* [28], vel de decurionibus, & muneribus, vel publicis operibus, vel nundinis, & pollicitationibus, & diversis cognitionibus [& censibus], vel significatione verborum a veteribus inventa sunt, quæque regulariter definita, in sese recipit [29], quinquagesimus totius consummationis perfectus. §. 9. Quæ omnia confecta sunt per [30] virum excelsum necnon prudentissimum magistrum, exquæstore & exconsule *Tribonianum*, qui similiter eloquentiæ, & legitimæ scientiæ artibus decoratus, & in ipsis rerum experimentis emicuit; nihilque majus nec carius nostris unquam jussionibus duxit, necnon per alios viros magnificos, & studiosissimos perfecta sunt, id est, *Constantinum* virum illustrem, Comitem sacrarum largitionum, & magistrum scrinii libellorum, sacrarumque cognitionum; qui semper nobis ex bona opinione & gloria sese commendavit: necnon *Theophilum* virum illustrem, magistrum jurisque peritum in hac splendidissima civitate [31] laudabiliter optimam legum gubernationem extendentem: & *Dorotheum* [virum] illustrem & facundissimum quæstorium, quem in Berutiensium splendidissima civitate leges discipulis [32] tradentem propter ejus optimam opinionem, & gloriam ad nos deduximus, participemque hujus operis fecimus: sed & *Anatolium* virum illustrem magistrum, qui & ipse apud Berutienses juris interpres constitutus, ad hoc opus allectus est, vir ab antiqua stirpe legitima procedens, cum & pater ejus Leontius, & avus Eudoxius, [qui post Patricium inclyæ recordationis quæstorium, & antecessorem & Leontium virum gloriosissimum prætorium, consulatum, atque Patricium filium ejus,] optimam sui memoriam in legibus reliquerunt, necnon *Cratinum* virum illustrem, & comitem sacrarum largitionum, & optimum antecessorem hujus almæ Urbis constitutum. Qui omnes ad prædictum opus electi sunt, una cum *Stephano, Menna, Prosdocio, Eulbolmio, Timotheo, Leonide, Leontio, Platone, Jacobo, Constantino, Johanne*, viris prudentissimis. Qui patroni quidem sunt causarum apud maximam sedem præfecturæ quæ Orientalibus prætoriis præsidet. Omne autem suæ virtutis testimonium undique accipientes, & a nobis ad tanti operis consummationem electi sunt: & cum omnes in unum convenerunt, gubernatione Triboniani viri excelsi, ut tantum opus nobis auctoribus possint conficere, Deo propitio in prædictos quinquaginta libros opus consummatum est. §. 10. Tanta autem a nobis antiquitati habita est reverentia, ut [33] nomina prudentium taciturnitati [34] tradere nullo patiamur modo: sed unusquisque eorum qui auctor legis fuit, nostris Digestis inscriptus est: hoc tantummodo a nobis effecto: ut si quid in legibus eorum vel supervacuum, vel imperfectum, vel minus idoneum visum est: vel adjectionem, vel deminutionem necessariam accipiat, & rectissimis tradatur regulis, sed & in multis similibus, vel contrariis quod rectius habere apparebat, hoc pro aliis omnibus positum est, unaque omnibus auctoritate indulta: ut quidquid ibi scriptum est, hoc nostrum appareat, & ex nostra voluntate compositum: nemine audente comparare ea quæ antiquitas habebat, & quæ nostra auctoritas introduxit: quia multa & maxima sunt, quæ propter utilitatem rerum transformata sunt; adeo ut etsi principalis Constitutio fuerat in veteribus libris relata, neque ei pepercimus: sed & hoc corrigendum esse putavimus: & in melius restaurandum: nominibus etenim veteribus relictis, quidquid legum veritati decorum & necessarium fuerat, hoc nostris emendationibus servavimus: & propter hanc causam, & si quid inter eos dubitabatur, hoc jam in tutissimam pervenit quietem, nullo titubante relicto. §. 11. Sed cum prosperimus quod ad portandam tantæ sapientiæ molem non sunt idonei homines rudes, & qui in primis [35] legum vestibulis stantes intrare ad arcana eorum properant: & aliam [36] mediocrem emendationem præparandam esse censuimus, ut sub ea colorati, & quasi primitiis omnium imbuti, possint ad penetralia eorum intrare, & formam legum pulcherrimam non conniventibus oculis aspicere [37]. Et ideo Triboniano viro excelso, qui ad totius operis gubernationem electus est, necnon Theophilo, & Dorotheo, viris illustribus & facundissimis antecessoribus accersitis, mandavimus, quatenus libris quos veteres composuerunt, qui prima legum argumenta continebant, & *Institutiones* vocabantur, separatim collectis, quidquid ex his utile & aptissimum, & undique sit elimatum, & rebus quæ in præsenti ævo in usu verturtur, consentaneum inveniatur, hoc & capere studeant, & quatuor libris reponere, & *totius* [38] *eruditionis prima fundamenta, atque elementa ponere: quibus juvenes suffulti possint graviora & perfectiora legum scita sustentare.* Admonuimus autem eos, ut memores etiam nostrarum fiant Constitutionum, quas pro emendatione juris promulgavimus, & in confectione institutionum etiam eadem emendatione ponere non morentur: ut si manifestum, & quid antea vacillabat, & quid postea in stabilitatem redactum est. Quod opus ab his perfectum, ut nobis oblatum & relectum est, & prono suscepimus animo, & nostris sensibus non indignum esse judicavimus: & prædictos *libros Constitutionum* vicem habere jussimus: quod & in oratione nostra, quam eisdem libris præposuimus, apertius declaratur. §. 12. Omni igitur Romani juris dispositione composita, & in tribus voluminibus, [id est, Institutionum, & Digestorum, seu Pandectarum, necnon Constitutionum,] perfecta, & [39] in tribus annis consummata; quæ ut primum separari cœpit, neque in totum decennium compleri sperabatur: omnipotentiDeo & hanc operam ad hominum sustentationem piis obtulimus animis, uberesque gratias maximæ Deitati reddidimus, quæ nobis prætitit, & bella feliciter agere, & honesta pace perpotiri, & non tantum nostro, sed etiam omni ævo, tam instanti quam posteriori leges optimas ponere.

§. 13. Omnibus itaque hominibus eandem Sanctionem manifestam facere, necessarium [esse] perspeximus: ut sit eis cognitum, quanta confusione & infinitate absoluti, in quam moderationem & legitimam veritatem pervenerint; legesque in posterum habeant, tam directas, quam compendiosas, omnibusque in promptu positas, & ad possidendi libros earum facilitatem idoneas: ut non mole divitiarum expensa possint homines supervacuæ legum multitudinis adipisci volumina [40], sed vilissima pecunia facilis eorum comparatio pateat, tam ditioribus, quam tenuioribus,

1 Pandectæ. 2 Vid. §. 1. *infr. const. ad magn. Senatum.* 3 *Al.* quia. 4 Hic locus oltendit versuum vocabulo leges & paragraphos intelligi non posse, sed potius lineas, vid. Contium 1. *lect.* 8. Duar. 2. *disp.* 6. 5 *Al. ad finem* 11. 6 Qui a 12. incipientes in 19. finiunt. 7 *Al. ei.* 8 De qua lib. 20. 9 Nempe 21. 10 Liber fc. 22. 11 Nempe 23. 24. 25. 12 26. 27. 13 Continens lib. 28. & 29. 14 Nempe 30. 31. 32. 33. 34. 15 35. scilic. & 36. quanquam trigesimus quintus initum ducat non a Trachatu legis Falcid. sed a tit. de cond. & demonst. 16 Contra quam in Codice qui hodie extat. 17 *Al.* posuit. 18 *L.* 37. 38. 19 *L.* 39. 20 *L.* 40. 21 *L.* 41. 22 *L.* 42. 23 Lib. 43. & 44. a Tit. 1. ad finem 6. 24 Imo qui liber sed Titulus 7. *lib.* 44. 25 *L.* 45. 46. 26 *L.* 47. 48. 27 *L.* 49. 28 Vid. Cujac. 9. *obs.* 37. 29 *L.* 50.

30 Nota de septemdecim viris, electis ad compositionem Digestorum. 31 Constantinopoli. 32 Eundem antecessorem vocavit, §. 2. *circa pr. const. ad antecessores.* ut & Theophilum, legum doctorem. §. 9. *infr. const. ad magn. Senat.* 33 Quæ ubique prætendit, & ea quinem nominuquam sola, licet ex eorum mente fermonieve subsequatur nihil, *Cujac.* & contraria his quæ aliquando scripserunt posteritati tradat. vide Contium 1. *lect.* 9. 34 Vid. quæ scripti *ad l.* §. §. 2. *ff. de præs. verb.* 35 De Institutionibus compositis a Justiniano. 36 Institutionum usus. 37 *Alii*: accipere. 38 Institutionum definitio. 39 Facit ea res, ut merito suspectum Triboniani opus videatur. 40 Eodem modo Flavius laudem meretur, quod cum mysteria Juris a Pontificibus tanquam sies a Chaldæis peti oporteret: jus in penetralibus Pontificum abditum evulgavit. Cicer. pro Murena. *Liv. 9. Val. 2. Flin. 21.*

minimo pretio magna prudentia reparanda. §. 14. Si quid autem in tanta legum compositione quæ ab immenso librorum numero collecta est, simile forsitan raro inveniatur, nemo hoc vituperandum existimet: sed primum quidem imbecillitati humanæ, quæ naturaliter inest, hoc inscribat: quia omnium habere memoriam, & penitus in nullo peccare, divinitatis magis quam mortalitatis est: quod & a majoribus dictum est: deinde sciat quod similitudo in quibusdam & his brevissimis adsumpta non inutilis est: & nec citra nostrum propositum hoc subsequutum: aut enim ita lex necessaria erat, ut diversis titulis propter rerum cognationem applicari eam porteat: aut cum fuerat aliis diversis permixta, impossibile erat [eam] per partes detrahi, ne totum confundatur, & in his partibus in quibus perfectissimæ visiones [1] expositæ veterum fuerant, quod particulatim in eas fuerat sparsum, hoc dividere ac separare penitus erat incivile: ne tam sensus, quam aures legentium ex hoc perturbentur. Similique modo, si quid principalibus Constitutionibus cautum est, hoc in Digestorum volumine poni nullo concessimus modo: quasi Constitutionum recitatione sufficiente, nisi & hoc raro ex iisdem causis quibus similitudo adsumpta est. §. 15. Contrarium [2] autem aliquid in hoc Codice positum nullum [3] sibi locum vindicabit, nec inveniatur: si quis subtili animo diversitatis rationes excutiat, sed est aliquod novum inventum [4], vel occulte positum, quod dissonantiæ querelam dissolvit, & aliam naturam inducit discordiæ fines effugientem. §. 16. Sed & si quid forsitan prætermissum [5] est, quod in tantis millibus quasi in profundo positum latitabat, & cum idoneum fuerat poni, obscuritate involutum necessario derelictum est: quis hoc reprehendere recto animo possit? primo quidem propter ingenii mortalis exiguitatem: deinde propter ipsius rei vitium, quod multis inutilibus permixtum, nullam sui ad eruendum præbuit copiam: dein [6] quod multo utilius est, pauca idonea effugere, quam multis inutilibus homines prægravare. §. 17. Mirabile autem aliquid ex his libris emersit, quod *multitudo antiqua præsente brevitate paucior invenitur*: homines etenim, qui antea lites agebant, licet multæ leges fuerant positæ, tamen ex paucis lites perferebant, vel propter inopiam librorum quos comparare eis impossibile erat, vel propter ipsam inscitiam, & [7] voluntate judicum magis, quam legitima auctoritate lites dirimebantur. In præsenti autem consummatione nostrorum Digestorum e tantis leges collectæ sunt voluminibus, quorum & nomina antiquiores homines non dicimus nesciebant, sed nec unquam audiebant, quæ omnia collecta sunt subsistantia amplissima congregata, ut egena quidem antiqua multitudo inveniatur, opulentissima autem brevitas nostra efficiatur. Antiquæ autem sapientiæ librorum copiam maxime Tribonianus vir excellentissimus præbuit: in quibus multi fuerant, & ipsis eruditissimis hominibus [8] incogniti: quibus omnibus perlectis, quidquid ex his pulcherrimum erat, hoc semotum in optimam nostram compositionem pervenit. Sed hujus operis conditores non solum ea volumina perlegerunt, ex quibus leges positæ sunt: sed etiam alia multa, quæ isti, nihil vel utile, vel novum in eis invenientes, quod exceptum nostris Digestis applicarent, optimo animo respuerunt.

§. 18. Sed quia *divinæ quidem res perfectissimæ sunt, humani vero juris conditio semper in infinitum decurrit, & nihil est in ea, quod stare perpetuo possit: multas enim formas edere natura novas deproperat*: non desperamus, quædam postea emergi negotia, quæ adhuc legum laqueis non sunt innodata [9]: si quid igitur tale contigerit, augustum imploretur remedium: quia ideo imperialem fortunam rebus humanis Deus præposuit, ut possit omnia, quæ noviter contingunt, & emendare, & modis & regulis competentibus tradere: & hoc non primum a nobis dictum est, sed ab antiqua descendit prosapia: cum & ipse *Julianus* legum & Edicti perpetui subtilissimus conditor, in suis libris hoc retulerit: ut si quid imperfectum inveniatur, ab imperiali sanctione hoc repleatur, & non ipse solus, sed & Divus Hadrianus in compositione Edicti, & Senatusconsulto, quod eam fecutus est, hoc apertissime definivit, *ut, si quid in edicto positum non inveniatur* [10], *hoc ad ejus regulas ejusque conjecturas & imitationes possit nova instruere auctoritas.*

§. 19. Hæc igitur omnia scientes patres conscripti, & omnes orbis terrarum homines, gratias quidem amplissimas agite summæ divinitati, quæ vestris temporibus, tam saluberrimum opus servavit: quo enim antiquitas digna divino non est visa judicio, hoc vestris temporibus indultum est. Hæsce itaque leges adorate [11] & observate omnibus antiquioribus quiescentibus, nemoque vestrum audeat, vel comparare eas prioribus, vel si quid dissonans in utroque est, requirere: quia omne quod hic positum est, hoc unicum & solum observari fancimus. Nec in judicio, nec in alio certamine, ubi leges necessariæ sunt, ex aliis libris, nisi ab iisdem institutionibus nostrisque Digestis, & constitutionibus a nobis compositis, vel promulgatis aliquid, vel recitare, vel ostendere conetur: nisi temerator velit fallitatis [12] crimini subjectus una cum judice, qui [13] eorum audientiam patiatur [14], pœnis gravissimis laborare.

§. 20. Ne autem incognitum vobis fiat, ex [15] quibus veterum libris hæc consummatio ordinata est, jussimus, & hoc in primordiis Digestorum nostrorum inscribi: ut manifestissimum sit, ex quibus legislatoribus quibusque libris eorum, & quot millibus hoc justitiæ Romanæ templum ædificatum est. Legislatores autem, vel commentatores eos elegimus, qui digni tanto opere fuerant, & quos anteriores piissimi Principes admitrere non sunt indignati: omnibus uno dignitatis apice impertito, nec sibi pooquam aliquam [16] prærogativam vindicante: cum enim Constitutionum vicem, & has leges obtinere censuimus, quasi ex nobis promulgatas: quid amplius, aut minus in quibusdam esse intelligatur: cum una dignitas, una potestas omnibus est indulta? §. 21. Hoc autem, quod & ab initio nobis visum est, cum hoc opus fieri Deo adjuvante mandabamus, tempestivum nobis videtur, & in præsenti fancire, ut nemo neque eorum qui in præsenti juris peritiam habent, neque (qui) postea fuerint, audeat commentarios [17] hisdem legibus adnectere: nisi tantum si velint eas in Græcam vocem transformare sub eodem ordine, eademque consequentia, sub qua & voce Romana positæ sunt: hoc quod Græci [18] κατὰ πόδα dicunt, & si quid forsitan per titulorum subtilitatem adnotare maluerint, & ea quæ Paratitla nuncupantur componere, alias autem legum interpretationes, imo magis perversiones, eos jactare non concedimus: ne verbositas eorum aliquid legibus nostris adferat ex confusione dedecus: quod & in antiquis Edicti perpetui commentatoribus factum est, qui opus moderate confectum, huc atque illuc in diversas sententias producentes (contrahentes) in infinitum distraxerunt, ut pene omnem Romanam sanctionem esse confusam (cerneres.) Quos si passi non sumus, quemadmodum posteritatis admittatur vana discordia? Si quid autem tale facere ausi fuerint: ipsi quidem falsitatis rei constituantur, volumina autem eorum omnimodo [19] corrumpentur. Si quid vero, ut supra dictum est, ambiguum fuerit visum: hoc ad imperiale culmen per judices referatur, & ex auctoritate Augusta manifestetur, cui [20] soli [21] concessum est leges, & condere & interpretari.

§. 22. Eandem autem pœnam falsitatis constituimus, & adversus eos, qui in posterum leges nostras per siglorum [22] obscuritates ausi fuerint conscribere. omnia enim, id est, & nomina prudentium, & titulos, & librorum numeros per consequentias literarum volumus, non per [23] sigla manifestari: ita ut, qui talem librum sibi paraverit, in quo sigla posita sunt, in qualemcunque locum libri, vel voluminis, sciat inutilis se esse Codicis dominum: neque enim licentiam aperimus ex tali Codice in judicium aliquid recitare, qui in quacunque sua parte siglorum habet malitias. Ipse autem librarius qui eas inscribere ausus fuerit, non solum criminali [24] pœna, secundum quod dictum est, plectetur: sed etiam libri æstimationem in duplum domino reddet, si & ipse dominus ignorans talem librum, vel comparaverit, vel confici curaverit: quod & antea a nobis dispositum est, & In Latina Constitutione, & in Græca, quam ad legum professores dimisimus. §. 23. Leges autem nostras, quæ in his Codicibus, id est, Institutionum seu Elementorum, & Digestorum, vel Pandectarum posuimus, fuum obtinere robur ex tertio nostro felicissimo sancimus consulatu præsentis duodecimæ indictionis, tertio Kalendas Januarias, in omne ævum valituras, & una cum nostris Constitutionibus pollentes: & suum vigorem in judiciis ostendentes in omnibus causis, sive [25] quæ postea emerserint, sive quæ in judiciis adhuc pendent, nec eas judicialis, vel amicalis forma compescuit: quæ enim jam vel judiciali sententia finita sunt, vel amicali pacto sopita, hæc [26] resuscitari nullo volumus modo. Bene autem properavimus in tertium nostrum consulatum, & has leges edere: quia maximi Dei & Domini nostri Jesu Christi auxilium felicissimum eum nostræ Reipublicæ donavit: cum in hunc & bella Parthica abolita sunt, & quieti perpetuæ tradita, & tertia pars mundi nobis adcrevit. Post Europam enim, & Asiam, & tota Libya nostro imperio adjuncta est, & tanto operi legum caput impositum est: & omnia cœlestia dona nostro tertio consulatui indulta.

§. 24. Omnes itaque judices nostri pro sua jurisdictione easdem leges suspiciant [27], & tam in suis judiciis quam in hac regia Urbe habeant, & proponant, & præcipue vir excelsus hujus almæ Urbis præfectus: curæ autem erit tribus excelsis præfectis prætoriis, tam Orientalibus, quam Illyricis, necnon Libycis, per suas auctoritates omnibus, qui suæ jurisdictioni suppositi sunt, eas manifestare. Dat. 17. Kal. Jan. JUSTINIANO Domino nostro ter consule. FELICITER 533.

3. IN [28] NOMINE DOMINI ET DEI NOSTRI JESU CHRISTI.

Imperator Cæsar Flav. Justinianus, Alamanicus, Gothicus, Francicus, Germanicus, Anticus, Alanicus, Vandalicus, Africanus, pius, felix, inclitus, victor, triumphator, semper colendus Augustus: ad magnum Senatum & populum, & omnes orbis nostri civitates.

DEdit nobis [29] Deus post pacem cum [30] Persis initam, post Vandalica trophæa, & totam Libyæ adquisitionem, postque nominatissimam Carthaginem nostro iterum Imperio [31] sociatam, ut veterum legum renovationis opus ad optatum finem perduceremus: quod nemo Principum ante nostrum imperium, aut in mentem induci posse, aut humano ingenio possibile esse existimavit. Erat enim mirabile, omnem Romanam sanctionem a condita vetere Roma usque ad nostri imperii tempora, quæ [32] pene in mille & trecentos annos concurrunt, non solum secum in variis suis partibus, sed in imperialibus quoque præsertim sanctionibus inter omnem nutare confonantiam pariter ac discordiam: non tamen id solum quod secum pugnabat, tollere; sed etiam quod idem, aut simile reperiebatur, expellere, variamque ipsius pulchritudinis ideam tribuere, ita ut pro singulis rebus singulæ leges constitutæ viderentur. Quod proculdubio superioris numinis & fluentis inde benignitatis fuit, non humanæ cogitationis, aut incepti, aut potestatis. Nos itaque, more solito manibus ad Deum erectis, eoque, ut nos complecti dignaretur, invocato, & rem aggressi sumus, & omnia tandem confecimus, Tribonianoglorioſissimo magistro, & exquæstore sacri nostri palatii, & exconsule ad omne ministerium usi; necnon aliis quibusdam illustribus, & prudentibus viris, inquirentes semper ea quæ ab eis componebantur: & id quod erat dubium perscrutantes, omnibus quoque secundum datam nobis a Domino Deo & Salvatore nostro Jesu Christo scientiam & intellectus vigorem imponentes competentem formam. §. 1. Et piissimas igitur constitutiones jam ante in duodecim libris comprehensas, Codicem nostræ pietatis con-

1 Theoræ §. 13. *J. const. prox.* vid. *l.* 23. §. 15. *ff. de petit. hered.* al. justiones. 2 De Antinomiis. 3 Vid. §. 2. 3. *const. ad Tribonianum.* 4 Cujacius tradit, leges permultus in concordiam reduci posse: si aliæ ad jus constitutionum benignum, aliæ ad leges veteres, & jus severum referantur. 7 *observ.* 19. caque dissolvendi lege, idem §. *obs.* 8. utitur. Huic affine est quod extat in *l.* 26. *ff. de leg. Iulii. ff. de const. pr.* 67 §. 19. *J. ad magnum Senatum.* 5 De Prætermissis. 6 *Al.* Deinde. 7 Adde *l.* 2. §. 3. §. 6. *ff. de orig. jur.* 8 Huc facere potest quod Ammian. *l.* 30. de advocatis loquens, ferbit. Hi, inquit, ut altius jura callere videantur, Trebatium loquuntur, & Cæsellium & Alfenum, & Aurumcaurum, Sicanorumque jam diu leges ignotas, cum Euandri matre ab hinc teculis obrutas multis. 9 *Elor. al.* id est, innovata. 10 Adde *l.* 12. *ff. de legib. l.* 7. §. 2. *in fin. ff. de iurisdict. v. l.* 11. *ff. de præscr. verbis.* 11 Ad laudem scientiæ juris facit *l.* 1. §. 5. *ff. de extraord. cogn.* 12 §. 19. *J. constit. ad magnum Senatum.* 13 *Al.* eis. 14 Accommodavit. 15 Quibus ex libris Pandect. excerptæ sunt.

16 Adde *constit. ad Tribon.* 3. §. 3. 17 De commentariis legum §. 21. *J. const. prox.* 18 Juxta pedem, perinde ac si diceret, ea lege, ut iisdem vestigiis insistant, & pedetentim subsequantur hoc opus. vid. Alciat. 11. *Parerg.* 6. 19 Adde *l.* 4. §. 1. *ff. in fin. ff. famil. erciſc.* 20 Vid. *quæ not. ad l.* 1. *C. de legib.* 21 Atqui Senatus jus faceret potest, *l.* 9. *ff. de legib.* 22 Leges figlis non esse scribendas obiterva. 23 Vid. *const. ad magn. Senat.* 1. §. *illud autem.* 21. 24 *Fulſ.* §. 21. *J. const. ad magn. Senatum. arg. l. ult. ff. ad l. Corn. de falſis.* 25 Adde *l.* 7. *C. de legib.* 26 *l.* 16. *C. de transact.* 27 *Al.* suscipiant.

28 Hæc constitutio Latina facta est ab Antonio Contio. 29 Ad hanc leg. vid. Cont. 1. *lect. succeſſiv.* 7. Augustin. *lib.* 2. *Emend. cap.* 1. Govean. *lib.* 1. *var. lect. cap.* 29. Anton. Rolc. *lib.* 3. *memorab. cap.* 9. & L. 30 Vid. Procop. de bello Persico. adde §. *pen. J. inc.* 31 Kalendis Decemb. mensis superioris. Procop. *de bell. Vandalico.* Cedrenus, Paulus Aquilegiensis. 32 Hic numerus annorum emendat §. 5. *J. const. ad Trib.*